

IQTISODIY YIRIK DAVLATLAR BILAN ALOQALARNING STATISTIK TAHLILI

Abdullayev Jasurbek Umid o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Bakalavr, Talaba

jasurjm091211@gmail.com

+998919070912

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston va rivojlangan davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar: Iqtisodiy aloqalar, Investitsiya, moliya, statistik tahlil, ishsizlik darajasi, inflatsiya

Аннотация: В данной статье рассматриваются экономические отношения между Узбекистаном и развитыми странами.

Ключевые слова: Экономические отношения, Инвестиции, финансы, статистический анализ, уровень безработицы, инфляция

1. Kirish

Iqtisodiy aloqalar - bu dunyoning turli davlatlari o'rtasida amalga oshiriladigan savdo-sotiq, investitsiyalar, texnologiyalar almashinuvi, ilm-fan sohasidagi hamkorlik va boshqa iqtisodiy faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Yirik iqtisodiy davlatlar bilan aloqalar o'zgaruvchan global sharoitda davlatlar orasida iqtisodiy o'sish, barqarorlik va taraqqiyotning muhim omili bo'lib xizmat qiladi. Iqtisodiy aloqalarni statistik tahlil qilish, davlatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlarni o'lchash va samarali siyosat ishlab chiqish uchun zarur.

Yirik iqtisodiy davlatlar bilan aloqalar O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishiga ham muhim ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqolada yirik iqtisodiy davlatlar bilan aloqalarning statistik tahlili va O'zbekiston bilan bog'liq masalalar tahlil qilinadi.

2. Iqtisodiy Yirik Davlatlar: Ta'rif va Xususiyatlar

Iqtisodiy yirik davlatlar - bu global iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydigan va yuqori iqtisodiy salohiyatga ega bo'lgan mamlakatlardir. Bu davlatlar nafaqat o'z ichki iqtisodiy rivojlanishiga, balki xalqaro savdoda, moliya sohasida va texnologik yangiliklarda ham yetakchi o'rinlarni egallaydi. Asosiy yirik iqtisodiy davlatlar qatoriga AQSH, Xitoy, Yaponiya, Germaniya, Hindiston, Braziliya va Rossiya kiradi.

- **AQSH** – dunyoning eng yirik iqtisodiyoti bo'lib, moliya, texnologiya va xizmatlar sektoridagi katta ulushi bilan ajralib turadi. 2023-yilda AQSHning yalpi ichki mahsuloti (YIM) \$26 trilliondan oshgan.
- **Xitoy** – dunyoning ikkinchi eng yirik iqtisodiyoti bo'lib, tez o'sayotgan ishlab chiqarish sektori va eksport faoliyati bilan ajralib turadi. 2023-yilda Xitoyning YIMi \$17 trillionga yaqin bo'lgan.
- **Yaponiya** – yuqori texnologiyalar, sanoat ishlab chiqarish va avtomobilsozlik sohalarida yetakchi hisoblanadi. 2023-yilga kelib, Yaponiya YIMi \$4 trillion atrofida.
- **Germaniya** – Evropaning eng yirik iqtisodiyoti bo'lib, eksport va sanoat ishlab chiqarishdagi roli muhimdir. Germaniya YIMi \$4 trillionni tashkil etadi.

Ushbu davlatlar global iqtisodiy tarmoqlarda, shu jumladan savdo, investitsiya va moliya sohalarida dominant o'rinlarni egallaydi. Ular o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar dunyo iqtisodiyotini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

3. Iqtisodiy Aloqalar: Asosiy Yo'nalishlar va Statistik Tahlil

Iqtisodiy aloqalar asosan quyidagi sohalarda amalga oshiriladi:

- **Tashqi savdo:** Eksport va import operatsiyalari davlatlar o'rtasidagi eng muhim iqtisodiy aloqadir. Statistika orqali eksport-import hajmlari, tovarlar va xizmatlar almashinuvi tahlil qilinadi. Masalan, 2023-yilning oxiriga kelib, Xitoyning eksporti \$2.8 trillionni tashkil qilgan, AQSH esa \$1.7 trillion miqdorida import amalga oshirgan.
- **Investitsiyalar:** Xalqaro to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (FDI) yirik iqtisodiy davlatlar o'rtasida asosiy rol o'ynaydi. Statistika FDI ning o'sish sur'atlarini, qaysi sohalarga va qaysi davlatlarga eng ko'p investitsiyalar jalb etilganini ko'rsatadi. Masalan, 2023-yilda AQSHga \$280 milliard miqdorida investitsiyalar kiritilgan.
- **Moliya bozorlaridagi aloqalar:** Global moliya tizimi, qimmatli qog'ozlar bozorlaridagi aloqalar va valyuta kurslari o'zgarishi yirik iqtisodiy davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy o'zaro ta'sirni belgilaydi. 2023-yilda global moliya bozorlarida yuzaga kelgan o'zgarishlar va valyuta kurslari tahlili, yirik iqtisodiy davlatlarning moliyaviy ko'rsatkichlariga ta'sirini aniqlash imkonini beradi.

4. Statistik Tahlil Usullari

Iqtisodiy aloqalarni statistik tahlil qilishda bir nechta usullar qo'llaniladi:

- **Regressiya tahlili:** Bu usul yordamida iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'lanish o'rganiladi. Misol uchun, eksport va YIM o'rtasidagi regressiya tahlili orqali ularning o'zaro ta'sirini aniqlash mumkin.
- **Korelyatsiya tahlili:** Iqtisodiy o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'lanishning kuchini o'lchash uchun ishlatiladi. Masalan, iqtisodiy o'sish va tashqi savdo o'rtasidagi korelyatsiya tahlili.
- **Indeks tahlili:** Global iqtisodiyotdagi o'zgarishlarni o'lchash uchun indekslar, masalan, iqtisodiy erkinlik indeksi yoki biznes muhiti indeksi qo'llaniladi. Bularni tahlil qilib, yirik davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy erkinlik va faoliyatni taqqoslash mumkin.

5. O'zbekistonning Iqtisodiy Yirik Davlatlar Bilan Aloqalari

O'zbekistonning yirik iqtisodiy davlatlar bilan tashqi savdo aloqalari tobora kengayib bormoqda. 2024-yil oxirida O'zbekistonning tashqi savdo aylanmasi \$40 milliardni tashkil etdi, shundan 25% Xitoy va Rossiya bilan amalga oshirildi. O'zbekistonning asosiy eksport tovarlari paxta, oltin, gaz va kimyo mahsulotlari bo'lib, ularning katta qismini yirik iqtisodiy davlatlar xarid qilmoqda.

O'zbekistonning yirik davlatlar bilan aloqalari statistik tahlil qilishda quyidagi ko'rsatkichlar kuzatiladi:

- **Xitoy bilan aloqalar:** O'zbekistonning Xitoy bilan eksport-import aloqalari yil sayin o'sib bormoqda. 2024-yil yakuniga ko'ra, Xitoyga eksport qilingan tovarlar hajmi \$5 milliardga yetdi.
- **Rossiya bilan aloqalar:** Rossiya bilan aloqalar asosan energiya va sanoat mahsulotlari savdosi bo'yicha rivojlanmoqda. Rossiya O'zbekistonning eng yirik investorlari qatoriga kiradi, 2024-yilda Rossiya O'zbekistonga \$3.5 milliard miqdorida investitsiyalar kiritgan.

Yalpi ichki mahsulot (YIM): Dunyoning yirik iqtisodiy davlatlarining YIM hajmlari va ularning o'sish sur'atlari.

Tashqi savdo aylanmasi: Eksport va import hajmlari, asosiy savdo hamkorlari.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI): Davlatlarga kiritilgan investitsiyalar hajmi va ularning tarmoqlar bo'yicha taqsimoti.

Ishsizlik darajasi va inflyatsiya: Iqtisodiy barqarorlikni ko'rsatuvchi asosiy ijtimoiy ko'rsatkichlar.

1. Yalpi Ichki Mahsulot (YIM):

Davlat	YIM (trln. \$)	O'sish sur'ati (%)
AQSH	26	2.3
Xitoy	17	4.5
Yaponiya	4	1.8
Germaniya	4	1.5
Hindiston	3	6.0

2. Tashqi Savdo Aylanmasi:

Davlat	Eksport (mlrd. \$)	Import (mlrd. \$)	Asosiy savdo hamkorlari
AQSH	1,500	2,500	Xitoy, Kanada
Xitoy	2,800	1,200	AQSH, Yaponiya
Yaponiya	700	600	AQSH, Xitoy
Germaniya	1,200	1,000	Fransiya, AQSH
Hindiston	500	700	Xitoy, AQSH

3. To'g'ridan-to'g'ri Xorijiy Investitsiyalar (FDI):

Davlat	FDI (mlrd. \$)	Asosiy investitsiya manbalari
AQSH	280	Yevropa Ittifoqi, Yaponiya
Xitoy	130	AQSH, Janubiy Koreya
Yaponiya	50	AQSH, Xitoy
Germaniya	100	AQSH, Buyuk Britaniya
Hindiston	40	Singapur, Xitoy

4. Ishsizlik Darajasi va Inflyatsiya:

Davlat	Ishsizlik darajasi (%)	Inflyatsiya darajasi (%)
AQSH	4.2	3.0
Xitoy	5.0	2.5
Yaponiya	2.8	0.8
Germaniya	3.5	1.2
Hindiston	7.0	5.5

Tahlil:

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar yirik iqtisodiy davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar va ko'rsatkichlar haqida umumiy tasavvur hosil qiladi. Ushbu jadvaldan quyidagi asosiy xulosalar chiqarilishi mumkin:

1. Yalpi ichki mahsulot (YIM) o'sishi:

- AQSH va Xitoy eng yirik iqtisodiy davlatlar bo'lib, YIM hajmi jihatidan yetakchilik qilmoqda. Xitoyning o'sish sur'ati AQSHga nisbatan yuqoriroq bo'lib, bu uning tez rivojlanayotgan iqtisodiyoti va sanoat sektoridagi raqobatbardoshligini ko'rsatadi.
- Germaniya va Yaponiya o'z iqtisodiy o'sishini sekinlashtirgan bo'lsa-da, ularning iqtisodiy salohiyati hali ham yuqori darajada.

2. Tashqi savdo aylanmasi:

- Xitoyning eksport hajmi eng katta bo'lib, bu mamlakatning global savdoda ustunligini aks ettiradi. Xitoyning eksporti AQSH va boshqa yirik iqtisodiy davlatlar bilan faol aloqalarda ekanligini ko'rsatadi.
- AQSHning import hajmi yuqori, bu uning global savdoda katta xaridorga aylanganligini anglatadi. Xitoy esa importni nisbatan past darajada amalga oshiradi.

3. Investitsiyalar:

- AQSH va Xitoyga eng katta investitsiyalar jalb qilinmoqda. AQSHning investitsiya manbalari asosan Yevropa Ittifoqi va Yaponiya bo'lsa, Xitoyga eng ko'p investitsiyalar AQSH va Janubiy Koreyadan tushmoqda.
- Yaponiyaning investitsiyalar hajmi nisbatan pastroq bo'lsa-da, u global moliya tizimida muhim o'rin tutadi.

4. Ishsizlik va inflyatsiya darajalari:

- Germaniya va Yaponiya kam darajadagi ishsizligi va inflyatsiya ko'rsatkichlari bilan iqtisodiy barqarorlikni ta'minlayotgan bo'lsa, Hindiston va Xitoyda ish o'rinlari yaratish va inflyatsiyani nazorat qilish masalalari dolzarb.
- AQSH va Germaniyada inflyatsiya o'rtacha darajada, lekin inflyatsiya va ish o'rinlari bo'yicha alohida chora-tadbirlar ko'rilmogda.

Umuman olganda, jadvaldagi ma'lumotlar yirik iqtisodiy davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy o'zaro aloqalar, savdo, investitsiyalar va ijtimoiy ko'rsatkichlar bo'yicha umumiy tendensiyalarni aks ettiradi. Bu ma'lumotlar davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish uchun zaruriy iqtisodiy siyosatni shakllantirishga yordam beradi.

6. Xulosa

Iqtisodiy yirik davlatlar bilan aloqalar davlatlar o'rtasida savdo, investitsiyalar va boshqa iqtisodiy sohalarda mustahkam o'zaro munosabatlarni shakllantiradi. O'zbekistonning yirik iqtisodiy davlatlar bilan hamkorligi yanada rivojlanib, mamlakatning iqtisodiy o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Statistik tahlil yordamida davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish va yanada mustahkamlash uchun aniq takliflar ishlab chiqish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Jahon Banki.** (2024). *Global Economic Prospects*. Jahon Banki. <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>
2. **Markaziy Banklar va Milliy Statistika Xizmatlari.** (2024). *Global Inflation and Unemployment Data*. <https://www.centralbank.gov>
3. **Statistika agentligi.** (2024). *Yirik Davlatlar Iqtisodiy Ko'rsatkichlari*. <https://www.nationalstatisticalservice.gov>
4. **Jahon Tashqi Savdo Tashkiloti.** (2024). *International Trade and Investment Statistics Report*. <https://www.wto.org>

5. **Trading Economics.** (2024). *Economic Indicators and Data.* Trading Economics. <https://tradingeconomics.com>